

сфери у розвитку українського саксофонного мистецтва, а методично-педагогічні досягнення успішно втілюються у виконавстві його студентів та послідовників на міжнародних сценах. Секрет успіху цієї непересічної особистості полягає в наступному: «Основним пріоритетом в творчій і педагогічній роботі вважаю професіоналізм та постійне вдосконалення творчого і педагогічного процесу» [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жукова О. Чудова четвірка / О. Жукова // Музика. – 2007. – № 1. – С. 30.
2. Інтерв'ю з Мельником О. Ю. 19. 04. 2013.
3. Історія Станіславова [Електронний ресурс] / Станіславів. – Режим доступу: <http://nazarpanchyshyn.wordpress.com/2009/08/12/історія-Станіславова>
4. Мельник О. Мистецька муза Івано-Франківська (до 350-ліття міста) / О. Мельник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство. – 2012. – № 2. – С. 148–154.
5. Мельник О. Педагогічний доробок Юрія Василевича в контексті українського саксофонового мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / О. Мельник. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mz/2012_22/45.pdf
6. Мельник О. Хрестоматія ансамблевої гри / О. Мельник // Навчальний посібник. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2011. – 163 с.
7. Сікорська І. Василевич Юрій Володимирович / І. Сікорська // Українська музична енциклопедія / [гол. редкол. Г. Скрипник]. – К. : НАНУ Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2006. – Т. 1. – С. 307.

УДК 008:785.6.(477)

І. М. ЯН

МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНИ В СТРУКТУРІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено особливості становлення музично-театральної культури Слобожанщини. Розглянуто регіональні тенденції, що впливали на процес розвитку видів і форм музично-театральної діяльності в структурі соціокультурних процесів останньої третини ХІХ – початку ХХ століття.

Ключові слова: музично-театральна культура Слобожанщини, соціокультурні процеси, тенденції, концертне життя.

І. М. ЯН

МУЗЫКАЛЬНО-ТЕАТРАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНЫ В СТРУКТУРЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ ПОСЛЕДНЕЙ ТРЕТИ ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКА

В статье исследованы особенности становления музыкально-театральной культуры Слобожанщины. Рассмотрены региональные тенденции, которые влияли на процесс развития видов и форм музыкально-театральной деятельности в структуре социокультурных процессов последней трети ХІХ – начала ХХ века.

Ключевые слова: музыкально-театральная культура Слобожанщины, социокультурные процессы, тенденции, концертная жизнь.

**MUSICAL AND THEATRICAL CULTURE OF SLOBOZHANSKCHYNA IN THE
STRUCTURE OF SOCIOCULTURAL PROCESSES THE LAST THIRD
OF THE XIX – BEGINNING OF XX CENTURY**

The article explores the peculiarities of formation of musical and theatrical culture of Slobozhanshchyna. Reviewed regional tendencies impact on the process of development of types and forms of musical-theatrical activity in the structure of sociocultural process of the last third of the XIX – beginning of XX century.

Key words: *musical and theatrical culture of Slobozhanshchyna, sociocultural process, tendencies, concert life.*

У сучасних умовах становлення і розвитку національної культури актуальним для музикознавства є дослідження музичної культури регіонів України. Утім інтенсивно вивчається народна і професійна художня культура Західної України (І. Бермес, Ю. Волощук, А. Карпак, Н. Костюк, Л. Мороз, М. Новосад, О. Попович, Т. Росул, М. Черепанин, П. Шиманський). Досліджуються регіональні культурні традиції півдня України (С. Кириєнко, Н. Крижановська), особливості музичного життя Вінниччини, Катеринославщини, Полтавщини, Чернігівщини (В. Мітлицька Т. Бурдейна-Публіка, Т. Локощенко, А. Литвиненко, Л. Дорохіна). Проте історико-культурний контекст становлення та розвитку музично-театральної культури Слобожанщини в проекції тогочасних мистецьких тенденцій ще потребує історичного та культурологічного аналізу. Цим і зумовлений вибір теми пропонованої статті.

Мета статті – виявлення особливостей становлення та розвитку музично-театральної культури Слобожанщини останньої третини XIX – початку XX століття в структурі тогочасних соціокультурних процесів.

Процес становлення та розвитку музично-театральної культури Слобожанщини у зазначений період відбувався в енергетично потужній атмосфері, яка була зумовлена поширенням та розгортанням національно-визвольного руху. Істотну роль у ньому відіграли діячі культури і мистецтва, представники української інтелігенції регіону (В. Комаренко, П. Кравцов, Н. Куплеваський, О. Літінський, І. Слатін, М. Тихонов, Г. Хоткевич та ін.), які в контексті розгортання національно-культурного руху в основу своєї діяльності ставили пропаганду демократичних ідей, просвітництва, поширення освіти серед народних верств суспільства [5, с. 253].

З розгортанням національно-визвольного руху на Слобожанщині тісно пов'язане формування творчих тенденцій музично-театральної культури. Одна з них зумовлена демократизацією музично-театрального життя і виявилася у залученні населення краю до аматорського музичного та театрального мистецтва. Інша полягала у професіоналізації музично-театрального життя, інституційному становленні сфери фахової освіти в регіоні.

Тенденція до демократизації музично-театрального мистецтва виявилася у створенні за ініціативою провідних музичних та театрально-художніх діячів Слобожанщини мережі музичних, театральних товариств, гуртків, хорових капел, оркестрів, ансамблів, які проводили значну просвітницьку роботу серед населення регіону, пропагуючи кращі зразки європейської, української та російської культур.

Наприкінці XIX століття в Харкові розпочали свою діяльність «Харківське товариство аматорів оркестрової та камерної музики», очолюване М. Тихоновим, та «Харківське товариство аматорів хорового співу» під керівництвом Н. Куплеваського. У цьому контексті слід відзначити діяльність «Харківського музичного гуртка», організованого у 1896 році лікарем і громадським діячем П. Кравцовим. При цьому об'єднанні функціонував симфонічний оркестр, робітничий хор, оркестри мандоліністів та балалаечників, оперна трупа [11, с. 32].

Організаційні заходи цих об'єднань стимулювали розвиток концертного музикування. Поширеними у місті стали «загальнодоступні концерти», «народні концерти», на яких харків'яни мали можливість ознайомитись з кращими зразками народної та індивідуальної творчості у виконанні місцевих і концертуючих музикантів-професіоналів та аматорів. З музично-

просвітницькою метою проводилися монографічні вечори, присвячені творчості М. Лисенка, М. Бородіна, А. Рубінштейна, Ф. Шопена, Р. Шумана, Ф. Шуберта. Про популяризацію національної музичної спадщини серед широких верств громади свідчать постановки оперної трупи «Харківського музичного гуртка» вистав для дорослої та дитячої аудиторії: «Музиканти», «Вітівка кота Васька» М. Брянського, «Семеро козенят» Е. Гумпердинка, «Зима і весна» М. Лисенка, «Серед квітів», «Ріпка» В. Сокальського, «Іменини Рози» Л. Лісовського та ін. [10, с. 26].

Протягом останньої третини ХІХ – початку ХХ століття залученню населення Слобожанщини до аматорської музичної творчості, поширенню та популяризації музичного мистецтва в регіоні сприяло заснування за ініціативою провідних діячів аматорських виконавських колективів. Незважаючи на цензурні заборони, обмеження з боку самодержавства ці колективи, міцніючи з кожним роком, ставали потужним засобом ідейно-естетичного виховання українства та піднесення його національної гідності.

Відтак на Слобожанщині у цей час розпочинають свою діяльність аматорські хорові та інструментальні об'єднання, діяльність яких прирівнювалась до професійних. Особливою популярністю серед населення користувалися хорові колективи під керівництвом О. Літінського, І. Туверова і Н. Куплеваського. Про їхній певний професійний рівень свідчить концертний репертуар, основу якого становили класичні твори М. Новікова, І. Туверова, А. Юр'яна, обробки українських та російських народних пісень (історичних, побутових, обрядових), творів М. Лисенка, М. Леонтовича, А. Коципінського, а також численні гастрольні подорожі містами і селами України [3, с. 316].

На початку ХХ ст. у Харкові за сприянням мецената Ю. Голіцина (сина відомого князя М. Голіцина) розпочав свою діяльність аматорський хоровий колектив. До його репертуару увійшли твори Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Березовського, а також обробки українських та російських пісень. Географія концертних подорожей цього хорового об'єднання була широкою та охоплювала не лише виступи в Україні, але й в Англії та інших країнах Європи [3, с. 317].

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. у промислових центрах Російської імперії під впливом діяльності засновника Першого оркестру російських народних інструментів (з 1896 р. – «Великоросійського») В. Андреева, який відродив стародавню скоморошу домру, зробивши її основним інструментом народного оркестру Росії, організовуються домрово-балалаєчні оркестри «андреевського типу» [1, с. 113].

Засновником цього виду оркестру на Слобожанщині був військовий капелмейстер В. Катанський. Він організував у 1899 році на базі Реального та І Приходського училищ перший в Україні аматорський домрово-балалаєчний оркестр. Про прагнення цього колективу виконувати класичні твори свідчить репертуар, до якого увійшли хор мисливців з опери «Чарівний стрілець» К.-М. Вебера, увертюра до опери «Кармен» Ж. Бізе та ін. [4, с. 12].

У 1909 році учень В. Катанського В. Комаренко заснував при Харківському товаристві «Просветительный досуг» аматорський домрово-балалаєчний оркестр «андреевського типу» та оркестр духових інструментів. Репертуар колективів складався із творів В. Андреева, Дж. Верді, Е. Гріга, а також обробок українських та російських народних пісень і танців [2, с. 18].

Істотну роль у пропагуванні національного театрального мистецтва серед широких верств населення відіграв робітничий театральний колектив під керівництвом видатного діяча української культури Г. Хоткевича. Принципом його режисерських пошуків був обраний психологічний реалізм, який панував на українській театральній сцені. До репертуарної скарбниці цього колективу увійшли твори М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого та М. Старицького. Г. Хоткевич писав: «Гурток розрісся до 150 душ. Отже, в масових сценах я міг випускати стільки, скільки не мав спроможності зробити не тільки кожен з мандруючих театрів, а навіть російські постійні. Нас любила робоча публіка і ходила охоче» [9, с. 519].

Інтенсивний процес становлення фахової музичної освіти Слобожанщини пов'язаний з відкриттям 8 вересня 1883 року Харківського музичного училища під керівництвом блискучого піаніста, диригента Іллі Ілліча Слатіна. Діяльність цього навчального закладу сприяла налагодженню й активізації концертного життя регіону, що відобразилось у музичному виконавстві: відбувся перехід від аматорського до професійного. Завдяки цілеспрямованій діяльності Харківського музичного училища особливого поширення набули такі види і форми концертної

діяльності, як благодійницькі концерти, симфонічні зібрання, історичні цикли, авторські концерти, ювілейні вечори, учнівські змагання, постійними учасниками яких були викладачі та студенти музичного училища.

Значним досягненням І. Слатіна було створення власного симфонічного оркестру у складі викладачів та учнів закладу. За свідченням тогочасної періодичної преси, газет «Южный край», «Харьковские губернские ведомости», симфонічні зібрання проводились у залах Дворянського зібрання, музичного училища та відзначалися передусім музично-просвітницьким характером. Місцеву громаду ознайомлювали із симфонічною творчістю українських, російських та європейських авторів. Перед концертами всі бажаючі мали можливість отримати анотації про творчість композиторів. Успіх цих заходів був великий. Газета «Южный край» від 18 листопада 1892 року відзначала з цього приводу наступне: «Симфонічні концерти місцевого відділення РМТ збудили до такої міри інтерес у харків'ян, що в залі бракує місць для всіх бажаючих відвідати концерти» [8].

Протягом першого десятиліття ХХ ст. І. Слатіним були проведені ювілейні симфонічні зібрання. Так, за даними тогочасних історичних матеріалів [6, с. 4], у 1903–1904 рр. перше симфонічне зібрання було присвячено 10-річчю від дня смерті П. Чайковського, а четверте приурочене 100-річчю від дня народження М. Глінки і вшануванню пам'яті П. Чайковського. У 1904–1905 рр. відбулись два симфонічні зібрання, присвячені вшануванню пам'яті А. Рубінштейна [7, с. 4]. Також проводились симфонічні зібрання, на яких громаді репрезентувались новотвори українських композиторів та викладачів училища. Зокрема, на четвертому симфонічному зібранні у 1908 році пролунали симфонічна фантазія «На Олімпі» К. Горського, «Зліт слов'янських соколів» В. Сокальського, кантата для мішаного та чоловічого хорів у супроводі симфонічного оркестру «Співайте та радійте» А. Юр'яна [3, с. 328].

Поширенню професійного музичного мистецтва як в Україні, так і поза її межами сприяла концертна діяльність викладачів Харківського музичного училища. Аналіз їхніх концертних програм засвідчує жанрову та стильову різноманітність пропонованих музичних творів широкому громадському загалу. Інструментальний дует у складі піаніста О. Горовіца та віолончеліста Є. Бельського ознайомив харківську громаду з кращими зразками сучасної російської камерної музики – творами А. Рубінштейна, О. Глазунова, О. Скребіна, С. Рахманінова. З історичним циклом, присвяченим творчості Л. Бетховена в Україні, Англії, Данії, Норвегії, Швейцарії виступив інструментальний дует у складі піаніста В. Сафонова та віолончеліста Є. Білосова [6, с. 4].

Організаційні заходи дирекції Харківського музичного училища активізували розвиток професійного камерно-концертного музикування. Поширеними у місті стали вечори камерної музики, авторські, сольні виступи як закордонних, так і вітчизняних вокалістів та інструменталістів.

Протягом останньої третини ХІХ – початку ХХ століття у Харкові, в публічній бібліотеці міста та залі музичного училища, відбулись концерти видатних музикантів-диригентів М. Черепніна, М. Кленовського, К. Сараджева, М. Іпполітова-Іванова, професорів московської консерваторії А. фон Глена, К. Ігумнова, Ю. Ісерліса, професора віденської консерваторії П. Кона, скрипалів Г. Венявського, П. Сарасате, С. Лазерсона, Ф. Крейсера, співаків І. Алчевського, Г. Бакланова, В. Дамасва, О. Мішуги, В. Петрової-Званцевої, С. Друзякіна, М. Черкаської, Л. Клементьєва, Л. Липковської, Л. Сибірякова, Л. Собінова, Ф. Шаляпіна, Д. Смирнова, Л. Яковлева та ін. З великим успіхом пройшли концерти Брюссельського струнного квартету, Празького струнного квартету, Московського камерного ансамблю [12, с. 76].

На початку ХХ ст. у Харкові активно працювали постійний російський оперний театр, театральні трупи «Артистичного товариства», «Харківського музичного гуртка», діяльність яких стала історико-культурною передумовою виникнення у другій половині 1920-х років у місті першого національного професійного оперного театру.

Значний вплив на поширення оперного мистецтва серед широких верств громадськості мала діяльність постійного російського оперного театру, розташованого у будинку Комерційного клубу. З 1910 року оперні вистави ставилися новоутвореним театром «Колоссеум». Цьому

значною мірою сприяла діяльність Харківського музичного училища, яке готувало для театру професійні кадри – співаків, диригентів та інструменталістів.

Упродовж першого десятиліття ХХ ст. на сценах оперного театру у складі різних харківських оперних труп зроста плеяда українських талановитих артистів, серед яких співачки М. Інсарова, О. Мейчик, М. де Рібас, О. Тер'ян-Корганова (Егіне Коргаян), тенори А. Боначич, Є. Долинін, І. Єршов, О. Каміонський, баритон Я. Светлов та ін. На театральних сценах міста ставилися оперні вистави, що були подією на сценах російських оперних театрів: «Сомнабула» В. Белліні, «Тангейзер» Р. Вагнера, «Казки Гофмана» Ж. Оффенбаха, «Опричник» П. Чайковського, «Купець Калашников» А. Рубінштейна, «Гамлет» А. Тома. Ставилися й новотвори харківських композиторів: «Зрада» та «Ася» М. Іполітова-Іванова, «Лісовий цар» В. Сук [10, с. 33].

Професіоналізації музично-театральної культури Слобожанщини протягом досліджуваного періоду сприяли бенефіси та концерти видатних блискучих оперних співаків того часу: Л. Собінова, Є. Мравіної, К. Капполо, М. Гальвані, Т. Руффо та інших.

Певний внесок у поширення оперного мистецтва серед широких кіл харківської громади зробила оперна трупа «Артистичного товариства» під керівництвом С. Акімова, К. Зелінського та М. Енгель-Крона. Чудовий співацький склад, симфонічний оркестр «Артистичного товариства» під керівництвом М. Букші та Л. Штейнберга забезпечили достатньо високий рівень постанови опер: «Тоска» Дж. Пуччіні, «Князь Ігор» О. Бородіна, «Валькірія» Р. Вагнера, «Борис Годунов» М. Мусоргського, «Садко», «Царева наречена» М. Римського-Корсакова, «Чародійка» П. Чайковського [12, с. 78].

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. через відсутність національного оперного театру в Україні істотною роль у пропаганді національної класики серед слобожан відігравала діяльність українського драматичного театру, який не мав на той час державного статусу, існував на засадах артистичних товариств, аматорських театральних об'єднань і постійно зазнавав утисків цензури, місцевої влади та отримував прихований опір шовіністично налаштованих кіл громадськості. Незважаючи на ці перешкоди в лоні цього театру зберігалися та розвивалися традиції національної драматургії. Його напрям визначала насамперед ідейно-естетична спрямованість репертуару, основу якого становили опери «Наталка Полтавка», «Утоплена» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Катерина» М. Аркаса. У театрі ставилися також з музичним оформленням п'єси І. Карпенка-Карого, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Кропивницького, М. Старицького, Г. Хоткевича, С. Васильченка, Б. Грінченка, П. Мирного, О. Пчілки, Л. Яновської та ін. [12, с. 79].

Отже, багатоаспектна, самовіддана, плідна діяльність провідних музичних та театральних діячів сприяла професіоналізації музично-театральної культури Слобожанщини та заклала міцний фундамент для її подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа): підручник / М. Давидов. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 419 с.
2. Заболотний В. Музично-оркестрова культура України до Великої Жовтневої революції / В. Заболотний. – Х. : ХДІК, 1970. – 20 с.
3. Історія української музики: В 6 т. – Т.3. : Кінець ХІХ – початок ХХ ст. / [ред. колегія М. Загайкевич]. – К. : Наукова думка, 1990. – 423 с.
4. Лошков Ю. Володимир Андрійович Комаренко: монографія / Ю. Лошков. – Харків : ХДАК, 2002. – 113 с.
5. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): до 140-річчя товариства «Просвіта»: монографія / О. Малюта. – К. : Просвіта, 2008. – 840 с.
6. Отчёт Харьковского отделения императорского Русского музыкального общества за 1903–1904 год. – Харьков, 1904. – Тип. губерн. правления. – С. 3–4.
7. Отчёт Харьковского отделения императорского Русского музыкального общества за 1904–1905 год. – Харьков, 1905. – Тип. губерн. правления. – С. 4.

8. Сокальский В. Музыкальные заметки / В. Сокальский // Южный край. – 1892. – 18 ноября.
9. Хоткевич Г. Твори: в 2 т. / Г. Хоткевич // [упоряд., підгот. текстів та приміт. Ф. Погребенника]. – Т. 2. – К. : Дніпро, 1966. – 603 с.
10. Юферова З. Аматорський рух у Харкові на рубежі XIX–XX сторіч / З. Юферова // Харківські асамблеї. Міжнародний музичний фестиваль: Збірка матеріалів / [упор. Г. Ганзбург]. – Х., 1994. – С. 21–33.
11. Ян І. Трансформаційні процеси у музичному мистецтві Харкова кінця XIX – першої пол. 20-х рр. XX ст. / І. Ян // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. записки РДГУ : у 2-х т. – Вип. 16. – Т. 1. – Рівне : РДГУ, 2010. – С. 31–36.
12. Ярмиш О. Історія міста Харкова XX століття: монографія / О. Ярмиш. – Х. : Фоліо : Золоті сторінки, 2004. – 686 с.

УДК 781.1(470+571)

Т. В. МАРТИНЮК

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНА ЗОРІЄНТОВАНІСТЬ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В. МЕДУШЕВСЬКОГО

У статті розглянуто загальні риси наукової спадщини доктора мистецтвознавства, професора Московської консерваторії імені П. І. Чайковського Вячеслава Медушевського. Досліджено динаміку методологічних пошуків науковця, які стали однією з яскравих сторінок сучасного музикознавства. Запропоновано періодизацію наукової творчості вченого.

Ключові слова: школа теоретичного музикознавства, методологія, інтегративний характер методології, принципи формоутворення, музична психологія, музична семиотика, християнське музикознавство.

Т. В. МАРТИНЮК

ПЕРИОДИЗАЦИЯ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОРИЕНТИРОВАННОСТЬ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ В. МЕДУШЕВСКОГО

В статье рассмотрены общие черты научного наследия доктора искусствоведения, профессора Московской консерватории имени П. И. Чайковского Вячеслава Медушевского. Исследована динамика методологических поисков ученого, которые стали одной из ярких страниц современного музыковедения. Предложена периодизация научного творчества ученого.

Ключевые слова: школа теоретического музыковедения, методология, интегративный характер методологии, принципы формообразования, музыкальная психология, музыкальная семиотика, христианское музыковедение.

T. V. MARTINYUK

PERIODIZATION AND METHODOLOGICAL ORIENTATION OF THE SCIENTIFIC HERITAGE V. MEDUSHEVSKY

The article deals with the general features of the scientific heritage of Doctor of Arts, Professor of the Moscow Tchaikovsky Conservatory Vyacheslav Medushevsky. Observed dynamics of methodological search scientist, who became one of the brightest pages of contemporary musicology. It is proposed periodization of scientific work of the scientist.